

УДК 338.3:633

Наталія А. Герасимчук

Київський національний університет технологій та дизайну

Тетяна В. Мірзоєва

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ

ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджено економічну ефективність виробництва соняшнику та виявлено фактори, що найбільшою мірою впливають на неї в сучасних умовах. Дослідження економічної ефективності виробництва соняшнику здійснене на прикладі сільськогосподарських підприємств Лубенського району Полтавської області. Визначено, що підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику досягнуто переважно за рахунок інтенсифікації виробництва, свідченням чого є зростання врожайності соняшнику протягом досліджуваного періоду на 13,7%. Отже, попри суттєве зростання собівартості соняшнику, сільськогосподарські товаровиробники спроможні в умовах сьогодення досягти високої економічної ефективності при виробництві соняшнику.

Ключові слова: економічна ефективність, сільськогосподарське виробництво, вирощування соняшнику, фактори економічної ефективності, підприємства АПК.

Наталія А. Герасимчук

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Татьяна В. Мирзоева

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА ПОДСОЛНУХА

И ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ЕЁ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье исследована экономическая эффективность производства подсолнечника и выявлены факторы, которые в наибольшей степени влияют на нее в современных условиях. Исследование экономической эффективности производства подсолнечника осуществлено на примере сельскохозяйственных предприятий Лубенского района Полтавской области. Определено, что повышение экономической эффективности производства подсолнечника достигнуто прежде всего за счет интенсификации производства, свидетельством которого является рост урожайности подсолнечника в течение исследуемого периода на 13,7%. Как показало данное исследование, несмотря на значительный рост себестоимости подсолнечника, сельскохозяйственные товаропроизводители способны в сегодняшних условиях достичь высокой экономической эффективности при производстве подсолнечника.

Ключевые слова: экономическая эффективность, сельскохозяйственное производство, выращивание подсолнечника, факторы экономической эффективности, предприятия АПК.

Nataliia A. Gerasymchuk

Kyiv National University of Technologies and Design

Tetiana V. Mirzoeva

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

**ECONOMIC EFFECTIVENESS OF SUNFLOWER PRODUCTION AND MAIN
FACTORS OF ITS PROVISION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES**

The paper offers an analysis of economic efficiency of sunflower seed production and identifies the factors that have the greatest influence on it in modern conditions. Agricultural enterprises of the Lubny district of the Poltava region have chosen as a case study to estimate the economic efficiency of sunflower seed production. The research findings revealed that the increase in the economic efficiency of sunflower seed production, to a large extent, was attained due to the intensification of production, as evidenced by the growth of sunflower yield during the period under investigation by 13.7%. The study argues that despite the significant increase in the prime cost of sunflower, agricultural producers are able to achieve high cost efficiency in the production of sunflower in the contemporary realia.

Keywords: *economic efficiency, agricultural production, sunflower growing, factors of economic efficiency, enterprises of agroindustrial complex.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найважливіших якісних характеристик сільськогосподарського виробництва є його економічна ефективність. Серед науковців і практиків постійно відбувається дискусія стосовно трактування ефективності, системи показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, кількості критеріїв ефективності тощо. В найбільш загальному розуміння ефективність розглядають як співвідношення отриманих результатів і понесених витрат. Постійне зростання витрат на виробництво сільськогосподарської продукції загалом і соняшнику, зокрема, обумовлює стійку увагу до категорії економічна ефективність. За сучасних умов для сільськогосподарського виробника все більш актуальним стає питання – як отримати найкращий результат за найменших витрат. Актуальність проблеми ефективності виробництва соняшнику в умовах сьогодення посідає чільне місце серед інших важливих проблем не тільки аграрної сфери, а й держави в цілому, так як виробництво й реалізація зазначеної культури та продуктів її переробки відіграє важливу роль у наповненні державного бюджету України.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню проблем оцінки ефективності виробництва сільськогосподарської продукції присвячені праці таких українських вчених як В.Г. Андрійчук [2], О.В. Ареф'єва [3], А.І. Бойко [4], В.К. Збарський [6], В.В. Крестьянінова [8], В.І. Мацибора [5], Л.А. Ільків [7], А.А. Чалий [5] та ін.

Невирішені частини дослідження. Проте в умовах сучасності виникає необхідність подальших досліджень економічної ефективності виробництва соняшнику та факторів, які на неї впливають, так як сьогодення постійно вносить зміни в господарську діяльність.

Мета дослідження – дослідити економічну ефективність виробництва соняшнику та виявити фактори, що найбільшою мірою впливають на неї в умовах сьогодення.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Дослідження економічної ефективності виробництва соняшнику було здійснене на прикладі сільськогосподарських підприємств Лубенського району Полтавської області. Вирощування соняшнику одержання прибутку від його реалізації є одним із напрямків виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств аграрної сфери Лубенського району Полтавської області та одним із основних напрямків розвитку галузі рослинництва, поряд із вирощуванням зернових і сої. Середній розмір сільськогосподарських підприємств у Лубенському районі Полтавської області на кінець 2015 р. становив 979 га с.г. угідь. Господарства району, що виробляють соняшник, представлені великими й середніми підприємствами.

Виробництво соняшнику в Лубенському районі, як свідчить дослідження, незважаючи на певні організаційно-економічні ускладнення сучасного етапу господарювання, забезпечує значну частку доходів сільськогосподарських підприємств. Одним із основних показників економічної ефективності виробництва соняшнику є маса прибутку, яку одержують від реалізації продукції. На його динаміку впливає низка різних фактори, зокрема, обсяг реалізованої продукції, ціна реалізації, повна собівартість насіння соняшнику. Дані табл. 1 свідчать, що виробництво соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району в період з 2011 по 2015 р. було прибутковим і прибутковість даного виду діяльності постійно збільшувалася протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 1

Економічна ефективність виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району Полтавської області

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. у % до 2011 р.
Урожайність з 1 га, ц	17,9	18,5	24,7	15,5	20,4	113,7
Виробнича собівартість 1 ц соняшнику, грн	204,0	272,8	215,6	268,2	414,7	зб. у 2 р.
Повна собівартість 1 ц соняшнику, грн	251,38	285,49	272,21	269,22	412,49	164,1
Ціна реалізації 1 ц, грн	332,01	330,48	277,78	357,00	689,18	зб. у 2,1 р.
Прибуток, грн:						
на 1 ц соняшнику	80,64	44,99	5,56	87,78	276,69	зб. у 3,4 р.
на 1 га посіву	1170	860	108	1186	4336	зб. у 3,7 р.
Рівень рентабельності (збитковості), %	32,1	15,8	2,0	32,6	67,1	х

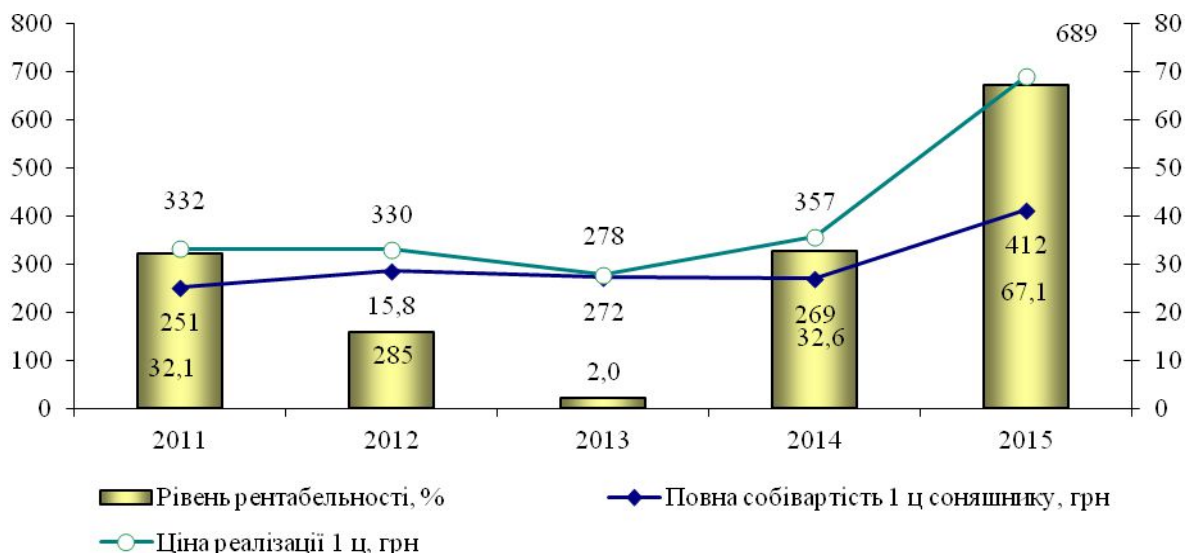
Джерело: Опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12].

Так, прибуток на 1 ц соняшнику в 2015 р. становив 276,69 грн, що в 3,4 рази більше, ніж у 2011, а прибуток на 1 га посіву в 2015 р. склав 4336 грн проти 1170 грн у 2011 р., тобто збільшився в 3,7 рази. Відповідно до зростання прибутковості виробництва соняшнику, зростав і рівень рентабельності виробництва цієї культури – в 2015 р. він становив 67,1% проти 32,1 у 2011 р.

Не останню роль у підвищенні прибутковості й рентабельності виробництва соняшнику відіграло зростання реалізаційних цін протягом 2011–2015 рр. – у 2,1 рази. Специфіка ціноутворення на ринку соняшнику полягає в сезонних коливаннях цін і тісного їх взаємозв'язку зі світовими коливаннями як в цілому на олійні культури, так і рослинні олії.

Рівень товарності соняшнику підвищився з 32,1% у 2011 р. до 67,1% у 2015 р., що свідчить про збільшення господарствами кількості реалізованої продукції відносно валових зборів. Підвищення ціни реалізації 1 ц соняшнику сприяло підвищенню рентабельності виробництва насіння соняшнику, не дивлячись на доволі значне підвищення виробничої і

повної собівартості (рис. 1). Виробнича собівартість 1 ц соняшнику протягом 2011–2015 рр. зросла в 2 рази, а повна собівартість – на 64,1%.

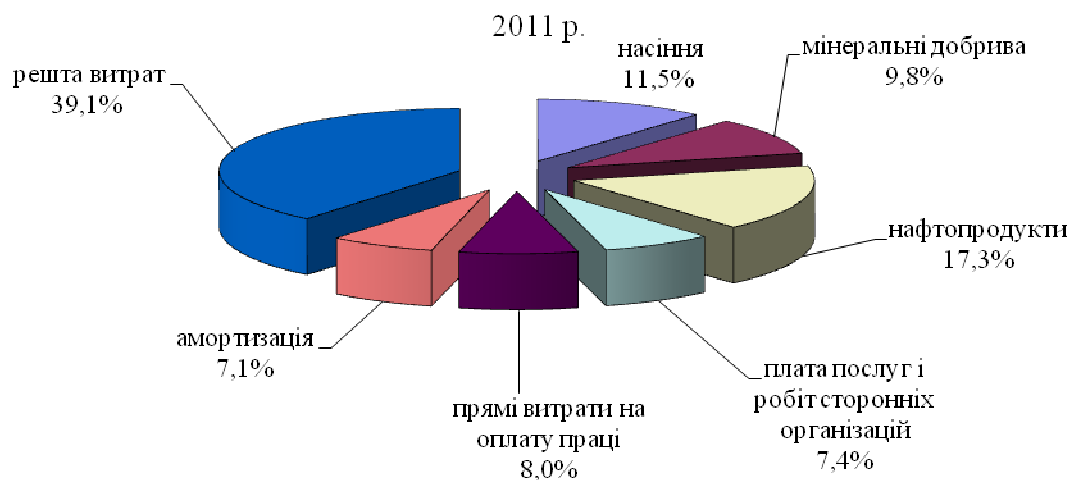
Джерело: Опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12].

Рис. 1. Динаміка рівня рентабельності виробництва соняшнику, реалізаційних цін і повної собівартості 1 ц.

На собівартість 1 ц соняшнику впливають такі фактори, як витрати виробництва на 1 га посіву та урожайність. При цьому між собівартістю та виробничими витратами прямопропорційна залежність: зі збільшенням витрат виробництва на 1 га підвищується собівартість 1 ц зерна. Вплив урожайності – обернений: з підвищенням урожайності зернових, собівартість 1 ц зерна зростає навпаки.

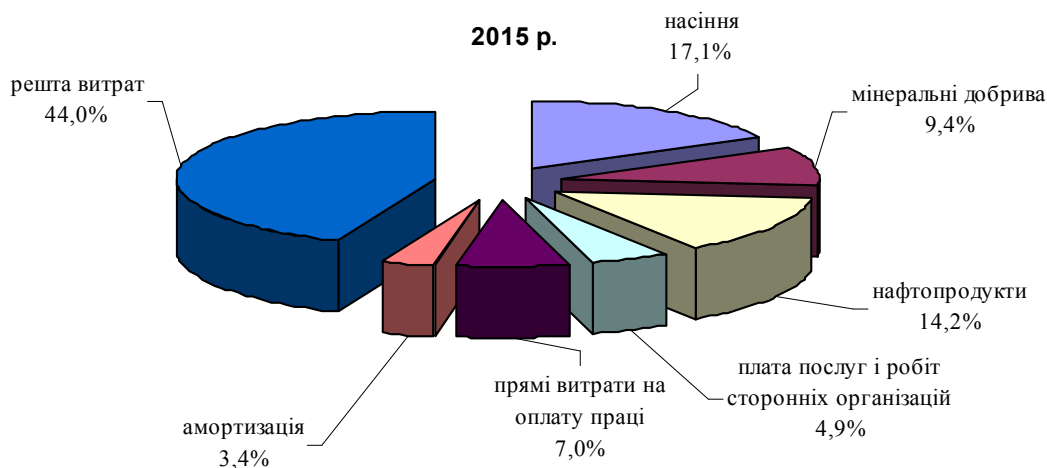
Зростання витрат виробництва, а отже, й собівартості насіння соняшнику було зумовлене підвищенням цін на основні й оборотні засоби виробництва: техніку, добрива, насіння тощо.

Значна питома вага в структурі виробничої собівартості соняшнику протягом досліджуваного періоду припадала на т.з. решту матеріальних витрат – 39,1% у 2011 р. (рис. 2) та 44,0% у 2015 р. (рис. 3). Така суттєва частка даної статті витрат пояснюється тим, що до неї включена вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів, інших хімічних і біологічних засобів, які використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив. Найбільшою мірою в досліджуваний період зросли витрати на насіння – з 11,5% у 2011 р. до 17,1% в 2015 р. Можна припустити, що господарства Лубенського району Полтавської області, що займаються виробництвом насіння соняшнику, все більше уваги приділяють сортовому складу насінневого матеріалу, який постійно дорожчає й на який потрібно витрачатись, не дивлячись на те, що частина власного врожаю використовується в якості насіння.

Джерело: опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12]. До статті «решта матеріальних витрат» заносяться дані про всі витрати, що не розшифровані в інших статтях, у тому числі вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використані для боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д.

Рис. 2. Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 ц соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району Полтавської області в 2011 р.

Джерело: опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12].

Рис. 3. Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 ц соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району Полтавської області в 2015 р.

Викликає зацікавлення той факт, що протягом 2011–2015 рр. в господарствах Лубенського району Полтавської області при виробництві соняшнику зменшилися витрати на нафтопродукти – з 17,3% у 2011 р. до 14,2% у 2015 р., не дивлячись на їх суттєве

здорожчання. Пояснити це можна тим, що аграрії почали активно економити паливо, раціонально його витратити, впроваджувати новітню техніку, для якої характерними є менші витрати палива тощо.

З метою виявити вплив на врожайність соняшника основних статей витрат, а саме витрат на насіння, витрат на добрива та витрат на решту матеріальних витрат було здійснено групування підприємств-виробників соняшнику Лубенського району Полтавської області. Вибір даного методу обумовлений тим, що прийом групувань широко застосовується при виявленні прихованих резервів, дозволяє розкрити взаємозв'язок між показниками, визначити їх характер і напрям.

Всього в Лубенському районі Полтавської області виробництвом соняшнику займається 9 підприємств. У процесі групування підприємства були поділені на три групи, перш за все, за витратами на насіння на 1 га. За цим параметром у розмірі до 1000 грн – було виділено 2 підприємства, з розрахунку 1001–1500 грн/га – 5 підприємств, більше 1500 грн/га – 2 підприємства (табл. 2).

Аналіз впливу витрат на насіння на урожайність соняшнику дозволив виявити наступну залежність – господарства, що витрачають більше 1500 грн на насіння на 1 га є середні за площею та в результаті мають вищу урожайність – 21 ц/га, проте найнижчий рівень рентабельності – 2,4% у 2015 р. (табл. 2). Пояснити це можна тим, що якщо господарства закупають якісне насіння інноваційних сортів, то це зумовлює, з одного боку, підвищення врожайності, а, з іншого боку, знижується рентабельність виробництва, так як нові сорти й гібриди соняшнику є на порядок дорожчими. Вагому частку в структурі виробничої собівартості соняшнику в умовах сьогодення займають витрати виробників на добрива.

Таблиця 2

Вплив витрат на насіння на урожайність соняшнику

Показники	Групи за витратами на насіння на 1 га, грн			Всього по району
	до 1000	1001–1500	більше 1500	
Кількість господарств у групі	2	5	2	9
Площа на 1 господарство, га	90	596	331	424
Виробництво соняшнику в середньому на господарство, ц	1337	12258	6942	8650
Урожайність, ц/га	14,9	20,6	21,0	20,4
Виробничі витрати на 1 га соняшнику, грн	6447	7494	13318	8453
у т.ч. витрати на насіння	734	1378	1954	1448
Повна собівартість 1 ц, грн	394,66	380,54	657,48	426,25
Ціна 1 ц, грн	719,31	682,23	673,36	682,57
Отримано прибутку від 1 ц реалізованого соняшнику, грн	324,65	301,69	15,89	256,32
Рентабельність соняшнику, %	82,3	79,3	2,4	60,1

Джерело: власні дослідження.

З метою дослідити як впливають на урожайність соняшнику витрати господарств на добрива в процесі написання магістерської роботи було здійснено групування підприємств залежно від витрат на добрива на 1 га.

Сільськогосподарські підприємства досліджуваного регіону, що займаються виробництвом соняшнику, були розбиті на три групи: в першу групу ввійшли ті, що витрачають на добрива до 500 грн/га; до другої – ті, що витрачають 501–1000 грн; до третьої були віднесені господарства, що витрачають більше 1000 грн (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив витрат на добрива на урожайність соняшнику

Показники	Групи за витратами на добрива на 1 га, грн			Всього по району
	до 500	501–1000	більше 1000	
Кількість господарств у групі	5	2	2	9
Площа на 1 господарство, га	186	979	467	424
Виробництво соняшнику в середньому на господарство, ц	3520	20223	9900	8650
Урожайність, ц/га	18,9	20,7	21,2	20,4
Виробничі витрати на 1 га соняшнику, грн	11177	7082	8614	8453
у т.ч. витрати на добрива	215	554	1887	798
Повна собівартість 1 ц, грн	580,32	333,30	505,03	426,25
Ціна 1 ц, грн	680,81	647,20	779,30	682,57
Отримано прибутку від 1 ц реалізованого соняшнику, грн	100,49	313,90	274,27	256,32
Рентабельність соняшнику, %	17,3	94,2	54,3	60,1

Джерело: власні дослідження.

Аналізуючи залежність врожайності соняшнику від розміру витрат господарств на добрива, виявлено, що найвищий розмір врожайності – 21,2 ц/га мають виробники, що витрачають найбільше – більше 1000 грн/га (табл. 3). При цьому їх площа є середньою, як і рівень рентабельності – 54,3%, порівняно з двома іншими групами підприємств.

Виявлено, що в умовах сьогодення найбільшу питому вагу в структурі виробничої собівартості соняшнику займає стаття – інші матеріальні витрати, до якої відносяться вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д. Зважаючи на вагому роль даної статті витрат, було досліджено вплив даних витрат на врожайність соняшнику.

У результаті виконаного групування, підприємства-виробники соняшнику Лубенського району Полтавської області були поділені на три групи, залежно від витрат на решту матеріальних витрат на 1 га (табл. 4). Донедавна на статтю собівартості «решта

матеріальних витрат» припадала незначна питома вага в структурі виробничих витрат сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 4

**Вплив витрат на інші види матеріальних витрат*
на урожайність соняшнику**

Показники	Групи за витратами на решту матеріальних витрат на 1 га, грн			Всього по району
	до 500	501–1000	більше 1000	
Кількість господарств у групі	4	2	3	9
Площа на 1 господарство, га	177	339	811	424
Виробництво соняшнику в середньому на господарство, ц	2559	6043	18509	8650
Урожайність, ц/га	14,5	17,8	22,8	20,4
Виробничі витрати на 1 га соняшнику, грн	6922	8729	8820	8453
у т.ч. решта мат витрат	1293	1584	435	798
Повна собівартість 1 ц, грн	329,08	514,21	491,22	426,25
Ціна 1 ц, грн	662,58	787,99	656,16	682,57
Отримано прибутку від 1 ц реалізованого соняшнику, грн	333,50	273,78	164,94	256,32
Рентабельність соняшнику, %	101,3	53,2	33,6	60,1

* До графі «решта матеріальних витрат» заносяться дані про всі витрати, що не були розшифровані в попередніх графах, у тому числі вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використані для боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д.

Джерело: власні дослідження.

В умовах сьогодення, як свідчить проведене дослідження, виявляється, що господарства, які найбільшою мірою, а саме – більше 1000 грн/га, витрачаються на пестициди, засоби протруювання, гербіциди, дефоліанти та інші хімічні й біологічні засоби, що використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами сільськогосподарських рослин, а також на органічні добрива, в результаті отримують найбільшу врожайність соняшнику – 22,8ц/га. При цьому вони характеризуються найбільшою площею, але найнижчим рівнем рентабельності – 33,6%.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, дослідивши економічну ефективність виробництва соняшнику, дійшли висновку, що протягом 2011–2015 рр. вона суттєво зросла в господарствах Лубенського району Полтавської області. Підтвердженням цього є суттєве зростання прибутку на 1 га посіву – збільшився в 3,7 рази та прибутку на 1 ц соняшнику – зріс у 3,4 рази. Зафіксовано зростання рівня рентабельності виробництва соняшнику: якщо в 2011 р. рентабельність дорівнювала 32,1%, то в 2015 р. її рівень становив 67,1%.

Найбільшу врожайність отримують господарства, що більше за інших витрачають на насіння, добрива та на пестициди, засоби протруювання, гербіциди, дефоліанти та інших хімічні й біологічні засоби, що використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин. Загалом, підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику відбулося значною мірою за рахунок інтенсифікації виробництва, свідченням чого є зростання врожайності соняшнику протягом досліджуваного періоду на 13,7%. Отже, не дивлячись на значне підвищення собівартості соняшнику, сільськогосподарські товаровиробники спроможні в умовах сьогодення досягти високої економічної ефективності при виробництві соняшнику.

References

1. Prsyazhniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T. et al. (2001). *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy i perspektyva rozvytku* [Agrarian sector of Ukraine's economy and prospects of development]. Eds. M.V. Prsyazhniuka, M.V. Zubtsia, P.T. Sabluka, V.Ia. Mesel-Vesliaka, M.M. Fedorova. Kyiv, NNTsIAE. 134 s. [in Ukrainian].
2. Andriichuk, V.H. (2015). *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu: Pidruchnyk dlia studentiv VNZ* [Economy of enterprises of the agro-industrial complex]. Kyiv, Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi un-t im. V. Hetmana». 783 s. [in Ukrainian].
3. Arefieva, O.V., Gerasymchuk, N.A. (2006). *Upravlinnia formuvanniam pidpriemnytstva: Monohrafiia* [Management of the formation of entrepreneurship]. Kyiv, Vydavnychiy dim «Korporatsiia». 228 s. [in Ukrainian].
4. Boiko, A.I., Popyk, P.S., Bannyi, O.O. (2015). *Vplyv shvydkosti peremishchennia dozuiuchoho elementa z kerovanyim vektorom prysmoktuvannia na poiavy propuskiv ta dviinykiv pry vysivi nasinnia* [Influence of the velocity of movement of a dosing element with a controlled suction vector on the occurrence of gaps and duplicates at the sowing of seeds]. *Silskohospodarski – Agricultural machinery*, 33: 3–7 [in Ukrainian].
5. Zbarskoho, V.K., Matsibory, V.I. (eds.) (2009). *Ekonomika silskoho hospodarstva: Navch. posibnyk* [Agrarian economics]. Kyiv, Karavela. 264 s. [in Ukrainian].
6. Zbarskyi, K., Zbarska, A.V. (2013). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia efektyvnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: Monohr.* [Organizationally-economic providing of

Література

1. Аграрний сектор економіки України і перспектива розвитку / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін.; За ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Весляка, М.М. Федорова. – К.: ННЦІАЕ, 2001. – 134 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: Підручник для студентів ВНЗ / В.Г. Андрійчук; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2015. – 783 с.
3. Ареф'єва О.В. Управління формуванням підприємництва: Монографія / О.В. Ареф'єва, Н.А. Герасимчук. – К.: Видавничий дім «Корпорація», 2006. – 228 с.
4. Бойко А.І. Вплив швидкості переміщення дозуючого елемента з керованим вектором присмоктування на появи пропусків та двійників при висіві насіння / А.І. Бойко, П.С. Попик, О.О. Банний // *Сільськогосподарські машини*. – 2015. – Вип. 33. – С. 3–7.
5. Економіка сільського господарства: Навч. посібник / За ред. В.К. Збарського і В.І. Мацібори. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.
6. Збарський В.К. Організаційно-економічне забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств: Моногр. / В.К. Збарський,

- efficiency of agricultural enterprises]. Kyiv, NNTs IAE. 272 s. [in Ukrainian].
7. Shovt, Iu.Iu., Ilkiv, L.A. (2015). Formuvannia efektyvnoho vyrobnytstva soniashnyku v Ukraini [Forming of effective production of sunflower is in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 12: 184–187. [in Ukrainian].
8. Krestianinova, V.V. (2005). Pidvyshchennia ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva soniashnyku v rehioni: Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.07.02 [An increase of economic efficiency of production of sunflower is in a region]. Mykolaiv, Mykolaiv. derzh. ahrar. un-t. 20 s. [in Ukrainian].
9. Rohach, S.M., Gerasymchuk, N.A., Mirzoieva, T.V., Tomashevskaya, O.A. (2016). Obhruntuvannia hospodarskykh rishen ta otsinka ryzykiv [Ground of economic decisions and estimation of risks]. Kyiv, TsP Kompriint. 406 s. [in Ukrainian].
10. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh Poltavskoi oblasti za 2016 rik: Statystychnyi biuleten [Basic economic indicators of production of goods of agriculture are in the agricultural enterprises of the Poltava area for 2016]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2017. 96 s. [in Ukrainian].
11. Ushkan, V.L., Mirzoieva, T.V. (2017). Suchasnyi stan vyrobnytstva soniashnyku v Ukraini [The modern state of production of sunflower is in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 1: 669–673 [in Ukrainian].
12. Silske hospodarstvo Poltavskoi oblasti u 2016 rotsi: Statystychnyi biuleten [Agriculture of the Poltava area in 2016 the Statistical bulletin]. Holovne upravlinnia statystyky u Poltavskii oblasti [Main administration of statistics in the Poltava area], 2017. 368 s. [in Ukrainian].
- А.В. Збарська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 272 с.
7. Ільків Л.А. Формування ефективного виробництва соняшнику в Україні / Ю.Ю. Шовть, Л.А. Ільків // Молодий вчений. – 2015. – № 12. – С. 184–187.
8. Крестьянінова В.В. Підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику в регіоні: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / В.В. Крестьянінова; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2005. – 20 с.
9. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків / С.М. Рогач, Н.А. Герасимчук, Т.В. Мірзоева, О.А. Томашевська. – К.: ЦП Компрінт, 2016. – 406 с.
10. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області за 2016 рік. Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 96 с.
11. Ушкань В.Л. Сучасний стан виробництва соняшнику в Україні / В.Л. Ушкань, Т.В. Мірзоева // Молодий вчений. – 2017. – №1. – С. 669–673.
12. Сільське господарство Полтавської області у 2016 році Статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Полтавській області, 2017. – 368 с.